



Natalja Tolstaja kom efter många svårigheter till Sverige första gången 1974 som gäststipendiater. Det var tack vare hennes fars kontakter hon till slut fick tillstånd att resa utomlands.

Vackra svenskar lockade

PRISAD RYSKA Natalja Tolstaja har svarat tusentals gånger på frågan om varför hon började studera svenska: Hon trodde svenskar var ovanligt vackra, kloka och snälla. Hon har ännu inte ångrat sitt val.

På Leningrads statliga universitet fanns det, precis som på alla universitet och högskolor under sovjetepoken, en representant för "första avdelningen", KGB. Han var bland annat ansvarig för en i den oändliga raden av prövningar som varje ansökan om att få resa utomlands underkastades på den tiden.

– Nu kan ni åka vart ni vill, allihop, sa han till oss en gång. Det var 1987, och vi visste inte vad som var på gång, men det gjorde han, berättar Natalja Tolstaja, docent i nordiska språk på Sankt Petersburgs universitet.

– Nästa gång jag såg honom var 1994. Min far hade just dött och det hölls en minnesandakt i universitetsaulan med präst och allt. Vem gick väl runt där och delade ut ljus och hjälpte folk till rätta om inte den gamle representanten för "första avdelningen". Från KGB-agent till kyrkvaktmästare, det är en rysk karriär, det!

Den bisarra, många månader långa processen som krävdes för ett officiellt utresetillstånd under sovjettiden skildrar Natalja Tolstaja i en av de tragikomiska novellerna i samlingen Ensam som

kommer ut på svenska i januari.

I novellen kan man räkna till sex olika ideologiska kommissioner, partikommitteer och andra instanser på olika nivåer, som skulle ge sitt godkännande innan den blivande utlandsresenären

Jag tänkte att ju mindre språket är, ju lättare är det att göra sig ett namn, ju lättare kan jag bli någon. Så resonerade jag, och jag har aldrig ångrat mig.

fick klartecken för den obligatoriska hälsokontrollen, med remisser till ett halvdussin specialläkare. Sedan krävdes en sammanfattande stämpel – stämpeln hade mottagningstid en halv dag i veckan – som skulle meddela den sista beslutande instansen att det inte förelåg några medicinska hinder för utresa.

Huvudpersonen i novellen får till sist avslag, inte för att hon fastnat i något av den förödmjukande ansökningsprocessens många nålsögon, utan för att "det internationella läget förändrats, nu släpper de bara igenom partimedlemmar."

Just så kunde det gå till när en sovjetisk forskare och lärare i främmande språk ville besöka det främmande språkets land, och även om personen i novellen heter Marina och resan är tänkt att gå till Danmark så bottnar naturligtvis hela berättelsen i högst personliga erfarenheter.

– Javisst, allt är sant i boken, allt har verkligen hänt. Jag har bara ändrat på namnen och en del detaljer, säger Natalja Tolstaja med ett brett leende.

En fråga som hon måste ha fått tusentals gånger, och antagligen aldrig kommer undan, är hur det kom sig att hon redan som mycket ung bestämde sig för att ägna sig åt svenska, ett litet språk i den europeiska periferin.

– Först och främst är ju Sverige ett grannland, och vid den tiden fanns det en föreställning i Ryssland om att svenskar och andra nordbor var ovanligt vackra, kloka, snälla och rika människor, säger hon.

– Men det fanns ett annat skäl också. Jag tänkte att ju mindre språket är, ju lättare är det att

göra sig ett namn, ju lättare kan jag bli någon. Så resonerade jag, och jag har aldrig ångrat mig. Jag är glad att jag valde just svenska bland de nordiska språken, för det finns ett rikt svenskt kulturutbud i Sankt Petersburg, mycket tack vare det svenska konsulatet.

Man får konstatera att Natalja Tolstaja har nått sitt mål. Hon har verkligen blivit någon, belönad både av Svenska Akademien och av kungen. Det röda sammetsetuieret med Nordstjärnan har hon alltid med sig när hon är i Sverige, och sätter med stolthet på sig den lilla kraschanen när någon vill se den.

– När skulle jag annars bära den? På tunnelbanan därhemma, kanske?

Dessutom är Natalja Tolstaja förstås i högsta grad någon för sina studenter och privatelever, för att inte tala om alla de svenska turister som hon har guidat i sin hemstad. Den som har hört hennes drastiska utläggningar om tsarhovens liv, leverne och mordkonspirationer, glömmet det inte.

Men det finns en del av den ryska historien hon inte längre talar om med turisterna. Hon har slutat berätta om de 900 dagarna av ofattbart lidande då tyskarna belägrade det dåvarande Leningrad under kriget.

– Turisterna vill inte höra talas om det där, de tycker det är obe-

hagligt. Och jag har själv svårt att tala om det utan att börja gråta. Belägringen av Leningrad är ett sådant ohyggligt trauma att det nästan är ett omöjligt ämne att beröra, säger hon.

Natalja Tolstaja säger förresten ofta Leningrad när hon talar, trots att det har gått sexton år sedan staden återfick sitt ursprungliga

Turisterna vill inte höra talas om det där, de tycker det är obehagligt. Och jag har själv svårt att tala om det utan att börja gråta.

namn. Det, eller Piter som man säger till vardags, ligger fonetiskt bättre i munnen än Sankt Petersburg, tycker hon.

Dessutom har ju staden hetat Leningrad under större delen av Natalja Tolstajas liv. Det var där hon växte upp, i en stor och på många sätt privilegierad familj, med sex syskon, barnjungfru, privatlärare, bil och datja på Karelska näset.

– Pappa var fysikprofessor och kamrat Stalin gav fysikprofessorer höga löner, de arbetade ju



Här är hon på besök hos vänner i Djursholm.

FOTO: JUREK HOLZER

Profil

Natalja Tolstaja

Född: 1943 i staden Jelabuga i Tatarstan.

Påbrå: Pappa professor i fysik, morfar berömd översättare, farfar författaren Aleksej Tolstoj.

Familj: Maken Ignatij Iva-novskij och två söner.

Bor: I en liten etta i utkanten av Sankt Petersburg.

Verksamhet: Docent i nordiska språk med svenska som huvudspråk, vid Sankt Petersburgs statliga universitet. Också verksam som översättare, tolk, turistguide och författare.

Utmärkelser:

Sedan 2004 riddare av Nordstjärneorden, mottog året därpå Svenska Akademiens pris för introduktion av svensk kultur utomlands. Fick redan 1996 det ryska Sergej Dvlatovpriset för novellen På landet.



FOTO: HOVSTATERNA

Aktuell: Ut kommer i januari med novellsamlingen Ensam på svenska.

Natalja Tolstaja

med bomben, konstaterar hon torrt.

Förtrycket under Stalintiden märkte barnen i familjen Tolstoj inte mycket av. Föräldrarna gjorde vad de kunde för att skydda dem, ägnade middagssamtalen åt konst och kultur i stället för politik, och de talade franska med varandra när de hade känsliga saker att avhandla. Det sista året Stalin var i livet fick föräldrarna ofta anledning att praktisera sin franska.

–1952 blev livet mycket komplicerat. Det inleddes en hård jakt på judar bland annat, och det fanns spioner överallt, på grund av Stalins galopperande paranoia. Det finns till och med de som påstår att Stalin dog med hjälp av sina närmaste, och vem vet, kanske har de rätt. Men sedan blev det mycket bättre, åren med Chrusjtjov minns jag som en mycket lycklig tid, säger Natalja Tolstaja.

Det är klart att hon också hade stor hjälp av att ha en far med förbindelser. Utan hans kontakter är det ovisst om en sedermera avhoppad KGB-general hade beviljat Natalja Tolstaja det tillstånd hon behövde för att resa till Sverige som gäststipendiat 1974.

Hon hade då redan disputerat på en avhandling om olika sätt att uttrycka futurum på svenska, och det var hennes första resa till väst. Det var en chans som hen-

nes professor i svenska för övrigt aldrig hade fått.

Nästa resa dröjde, som sagt, till 1987, när ”första avdelningen” upphörde att lägga hinder i vägen. Sedan dess har det blivit många Sverigebesök för Natalja Tolstaja.

I början av 1990-talet tillbringade hon ett år i Umeå, först som lektor vid universitetet, sedan som inspektör för undervisningen i ryska i svenska skolor. Om detta år, bland svenska sovjet-svärmare, romantiska russofiler

Pappa var fysikprofessor och kamrat Stalin gav fysikprofessorer höga löner, de arbetade ju med bomben.

och föga entusiastiska gymnaster, handlar också en av novellerna i samlingen Ensam. Att läsa den är en sällsam upplevelse, som att se ett litet utsnitt av ens eget samhälle i en omvänd kikare.

Det var för övrigt i Umeå som Natalja Tolstaja började skriva skönlitterärt.

–Jag hade så väldigt mycket ledig tid det där året, och då började jag skriva korta texter, som

publicerades i Västerbottenskuriren under vinjetten Brev från Sankt Petersburg, säger hon.

–Några av berättelserna – sanna historier, de också – skickade jag till en litteraturvetare som var vän till familjen, och han läste och uppmuntrade mig att fortsätta.

Sedan följde två böcker i samarbete med systemen Tatiana – den första hette Systrar, den andra hette Två.

Berättelserna i Ensam har fortfarande publicerats i ett litterärt månadsmagasin och kom ut i bokform i Ryssland 2004. Det är den första samling texter som Natalja Tolstaja har gett ut helt på egen hand, därav titeln.

–Den har fått ett mycket fint mottagande i Ryssland, en av novellerna, På landet, har till och med fått ett litterärt pris, berättar hon.

Novellen På landet handlar om några storstadsintellektuella på sommaresemester ute på den ryska landsbygden, som är ganska lik vår egen, med svampskogar, bärmarker och trädgårdstäppor, fast med en helt annan sorts människoöden. Själv semestrade Natalja Tolstaja utomlands i somras, i hyrd stuga i det vackra och välordnade Finlands skogsbygder.

–Det var gott om blåbär, vi hade åtta kilo med oss hem, säger hon och ser mycket nöjd ut.

EVA BÄCKSTEDT

08-13 51 73, eva.backstedt@svd.se